

Tenon kalastussäännösluonnos 29.06.2023; Outakosken yhteisen vesialueen osakaskunnan ja Tenonlaakson yrittäjäneriävä mielipide.**Tausta**

Kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen (SopS 42/2017) tavoitteena on edistää Tenojoen vesistön kalakantojen kestävästä käytöstä ja hoitoa. Sopimuksen liitteenä olevan kalastussäännön tarkoituksena on antaa tarkempia määräyksiä kalastusajoista, lupamääristä ja pyydysmääristä, joiden avulla kalastusteho säädetään Tenon eri kalakantojen tilaan sopivaksi. Valtioneuvosto asetti toukokuussa 2020 valtuuskunnan Norjan kanssa käytäviin neuvotteluihin Tenojoen vesistön kalastussäännöstä. Asettaessaan valtuuskunnan valtioneuvosto korosti, että Suomen lähtökohtana neuvottelussa on, ettei **Tenojoen vesistön lohikantojen elpyminen vaarannu. Valtioneuvosto edellytti myös, että neuvottelussa on edistettävä saamelaisten oikeuksien toteutumista.**

Lohenkalastus Tenojossa liittyy kiinteästi saamelaiseen kulttuuriin alkuperäiskansana. Valtioneuvosto myös edellytti, että valtuuskunta huomioi eduskunnan Teno-sopimuksen hyväksymisen yhteydessä antamat lausumat (EV 16/2017 vp), joiden mukaan valtioneuvoston tulee mm. arvioida saamelaisten sekä muualla asuvien kiinteistönomistajien kalastusoikeuksien laajuutta ja käyttöä.

Perustuslakivaliokunta 29.6.2023 eriävä mielipiteessä on ottanut kantaa Tenojoen lohenkalastusta koskevaan sääntelyyn ja kiinnittänyt huomiota erityisesti alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien, mm. muualla asuvien saamelaisten oikeuksien toteutumiseen. Koska nykyisen kalastussäännön perusoikeuksiin kytkeytyvät muuttamistarpeet liittyvät vahvasti lohikantojen suojelun lisäksi alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksiin, käsittelen seuraavaksi alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksia tarkemmin. Vastuu ympäristöstä ja tarve suojella lohikantoja on kalastussääntöluonnoksessa huomioitu asianmukaisesti.

Perustuslakivaliokunta on Tenojoki-sopimuksen hyväksymisen yhteydessä todennut, että kalastusrajoitukset olisi pitänyt kohdistaa voimakkaammin sellaiseen kalastukseen, joka ei nauti perustuslain 17 §:n 3 momentin ja YK:n KP-sopimuksen 27 artiklan mukaista suojaa. Tämä koski tilannetta, jossa kalastusta voitiin jatkaa rajoitetusti. Valiokunta on lisäksi painottanut, että lainsäädännöllä tulisi myös ympäristövastuuta toteuttavan sääntelyn yhteydessä vahvistaa saamelaisten oikeutta alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan (PeVL 5/2017 vp, s. 7).

- 1) Outakosken yhteisen vesialueena osakaskunta ja Tenonlaakson yrittäjät tukee Perustuslakivaliokunta 29.6.2023 eriävä mielipiteen sekä Saamelasikäräjien, Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaiset käydyssä neuvotteluissa 15.6.2023 Dnro: 319/D.a.2/2023 kannanottoa. Esittää Tenon kalastussääntöluonnosta ei saa hyväksyä ja toimeenpanna.
- 2) Esittää neuvotteluvaltuuskunta tulee vaihtaa Oikeusministerin alaisuuteen Maa- ja metsätalousministeriöstä.

Perustelut

Tenon vesialueen oikeuden haltijoilla saamelaisilla ei ole luottamussuhdetta MMM neuvottelukunnan virkamiehiin. Epäluottamuksen takia Tenon kalatalousalueen valtioneuvostolle esitetyt neuvotteluvaltuuskunnan jäsenet vetäytyivät neuvottelusta.

MMM: neuvottelukunnan virkamiehet eivät neuvotteluissa ottaneet huomioon mm.

- Valtuuskunnan saamelaiskäräjien ja kalatalousalueiden edustajat antoivat yhteisen ehdotuksen saamelaisten oikeuksien edistämiseksi syksyllä 2020. Yksi ehdotuksista oli se, että saamelaiset mainittaisiin omana kalastajaryhmänä kalastussäännön 2 §:ssä. MMM on linjannut, ettei saamelaisia lisätä kalasta ryhmiin. Kalastajaryhmistä on neuvoteltu ministeriöiden välillä osastopäällikkötasolla ja myös poliittisella tasolla, mutta MMM:n kielteinen kanta ei neuvottelujen johdosta muuttunut.
- Kalastussääntöön on tehty huomattavia muutoksia ympäristöperusoikeuden turvaamiseksi, mikä on tärkeää. Sen sijaan alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksia ei ole edes periaatteellisella tasolla tunnustettu kalastajaryhmiä koskevassa määräyksessä. Määräyksessä rajajokiosuuden kalastajaryhmistä ei huomioitu kaikki ne ryhmät, joilla on perusoikeuksiin kytkeytyviä oikeuksia. Omaisuuden suojan lisäksi tulee tunnistaa ja huomioida alkuperäiskansa saamelaisten perustuslaillisia oikeuksia.
- Saamelaiset ovat joutuneet kärjöimään omia oikeuksiaan, Suomen perustuslain mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Kalastus on yksi saamelaisten perinteisistä elinkeinoista ja tärkeä osa kulttuuria.
- Outakosken yhteisen vesialueen osakaskunta paheksuu Maa- ja metsätalousministeriö toimintamallia Tenojoki sopimusneuvotteluissa. Erityisen moitittavana Osakaskunta pitää sitä, ettei ministeriö noudata mitenkään Korkeimman oikeuden päätöksiä.

Korkein oikeus (KKO) on hylännyt kahdessa asiassa syytteet, jotka koskivat paikallisten saamelaisten oikeutta kalastaa Tenojoen vesistöön kuuluvissa Utsjoessa ja Vetsijoessa. KKO piti näin ennallaan Lapin käräjäoikeuden antamat ratkaisut.

Lapin käräjäoikeus Vuonna 2017 vahvistetun Tenon kalastussäännön myötä saamelaisalueen ulkopuolella asuvat saamelaiset eivät saaneet enää oikeutta lunastaa perinteiseen kulkutukseen oikeuttavaa lupaa.

3) Lohen kalastuksen sääntely, 5 §

Kalastussäännössä tulisi perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaisesti tehdä vain välttämättömiä perusoikeusrajoituksia. Asiassa on arvioitava, ovatko ehdotetut kalastusrajoitukset välttämättömiä ja tehokkaita sinänsä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevaan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon. Jos lohikantojen tilanne sallii hyvin vähäisen kalastuksen, lohenkalastusta ei tulisi lähtökohtaisesti kieltää kokonaan.

Vuosien 2021, 2022 ja 2023 kalastuskausilla lohenkalastus Tenojoen alueella on kielletty kokonaan. Perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten arvioinnin osalta viitataan oikeusministeriön lausuntoihin lohenkalastuskieltoa koskevissa asioissa (VN/9706/2021-OM-12, VN/10790/2022-OM-10 ja VN/28666/2022-OM-4).

4) Toimenpiteet lohikantojen turvaamiseksi, tulee ensiksi selvittää, kuten Saamelaiskäräjät esittää itsemääräämisoikeuteen kuuluvan FPIC-periaatteen toteuttamiseksi ja riittävän tietotarpeen vuoksi;

- Johtaako ehdotettu kalastussääntö käytännössä lohenkalastukseltaan?
- Miten kalastussäännön ehdotukset vaikuttavat kutuvaltioperiaatteen toteutumiseen ja miten kutuvaltioperiaate on toteutunut viime vuosina?
- Onko saaliskiintiöiden toimivuudesta uusia tieteellisiä arvioita?
- Miten ehdotettu porrasmalli suhteutuu Tenon eri lohikantojen kutukantatavoitteen saavuttamiseen ja voisiko kalastussäännön 4 §:ssä esitetystä porrasmallista?
- Mitä ehdotuksia Lukella on saamelaisten kalastusoikeuksien turvaamiseksi ja saamelaisten perinteisen tiedon huomioon ottamiseksi?
- Miten uusi kalastussääntö vaikuttaisi predaatio-ongelman hillitsemiseen Tenolla?
- Miten ylä- ja alakönkäiden vapaakalastuskiellot edistäisivät lohikantojen elpymiseen?
- Millaisia vaikutuksia lapsilupien yläikäraja säätämällä 16 tai 18 vuodeksi lohikantojen suojeluun?
- Onko muun kalan verkkokalastuksen kieltämiselle Levajokisuun ja Alakönkään välillä lohensuojellisia vaikutuksia?

- Mikäli Tenon alueen pois muuttaneille saamelaisille palautetaan oikeus käyttää kudottuja pyydyksiä, mikä vaikutus sillä olisi kalastuskuolevuuteen?
- Millainen virhemarginaali seuranta- ja tutkimusryhmän lohikantojen tilan arvioinnissa on?

5) Tutkimus selvitti lohenkalastuksen kerrannaisvaikutukset huomioiden välitön 2,3 milj. euron tuotos kertautui yli 4 milj. euroksi, mikä poistuisi Utsjoen tulonkierrosta. Kalastusmatkailijat käyttivät rahaa Utsjoella noin 2,6 milj. euroa, mikä jakaantui puoliksi kauppatavara- ja palveluhankintoihin. Tästä paikallistuotantoa oli noin 1,6 milj. euroa ja noin miljoona euroa valui muualle kaupasta ostettuina tavaroina. Kalastuslupia kalastusmatkailijat ostivat lähes 0,6 miljoonalla.

6) Tenon kalastuslupien tulee olla voimassa joulukuuhun mennessä, mikäli se voimaan saatettaisiin juuri ennen kalastus kauden alkua, paikalliset, yrittäjät ja kalastusmatkailijat eivät ehdi valmistautua kalastuskauteen ja näin aiheuttaa huomattavaa haittaa mm. yrittäjille.

7) Muuta huomioitavaa

Lapsilupa

Outakosken osakaskunta katsoo, että Utsjoen lapset ja nuoret tulee saattaa samaan tasavertaiseen asemaan Tenojoen Norjan puoleisen samanikäisen väestön kanssa ilmaisen kalastuslupan suhteen. Osakaskunta pitää edelleen ongelmallisena erityisesti ulkopaikkakunnalla asuvien oikeudenomistajien saamelaisten lasten syrjintää kalastusmahdollisuuksien osalta.

Saamelaisille lapsille ja nuorilla tulee olla oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin niillä perusteilla, joita Korkein oikeus ja perustuslakivaliokunta päätöksissään edellyttävät. Outakosken osakaskunnan mielestä Maa- ja metsätalousministeriön olisi pitänyt noudattaa tässäkin asiassa Korkeimman oikeuden antamia päätöksiä perustelujen.

Inarijoen kutukanta

Lohitutkimustulosten perusteella Inarijokea voidaan sanoa merkittäväksi tuotantolaitokseksi koko

Tenon poikastuotantoa ajatellen. Lohenkalastuksessa se on ylivoimaisesti merkittävin lohikanta juhannuksesta kalastuskauden loppuun tapahtuvassa sekakalastuksessa Outakosken osakaskunta tämän asian osalta esittää, että vyöhykejakoja jatketaan matkailun kalastuslupien myynnissä

Matkailukalastuspaineen siirtäminen Ylä-Tenolta jokiosuuden alapuoliselle osalle toimenpiteenä on virheellinen ja epätarkoituksen mukainen. ja olisi uhka Tenon merkittävälle lohikannalle.

Venerekisteri

Kalastuslain 379/2015 tavoitteena ja tarkoituksena on järjestää kalastus ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Tenon vesistöalueen osakaskunnat ovat aina noudattaneet periaatetta, että kalastus järjestetään omistuksen mukaisessa suhteessa.

Tenon kalastusveneiden rekisteröintiä koskevassa asiassa Maa- ja metsälaotusministeriö runnoi paikallisia omistajia kuulematta, että ulkopaikkakuntalainen maanomistaja saa rekisteröidä veneen, jos omistaa vähintään 0,5 osuuslukua vastaavan määrän.

Koko Tenojoen Suomen puoleisen vesistöalueen yksityisten kalastusoikeuksien määrä lienee osuuslukuina noin 100.000. Tämä vertaus osoittaa millaisella kauhalla paikallisten saamelaisten kalastusoikeuksia siirretty ulkopaikkakuntaisen mökkiläisille.

Näin ollen vietin matkailuyrittäjien soutu- ja palvelujen toimintaedellytykset. Sillä on ollut valtava menetyksensä Utsjoen matkailulle ja erityisesti se oli kova isku paikallisille soutu- ja palveluyrittäjille. Vaikutusarviointi tämän kohdalla jäi kokonaan huomioimatta.

Outakosken vesialueen osakaskunta ja Tenonlaakson yrittäjät esittää lausuntopyynnössä 29.6.2023 esitetyn Tenojoen kalastussäännön hylkäämistä ja uusien neuvottelujen aloittamista Norjan kanssa.

Kalastusääntölausunto luonnos on epäoikeuden mukainen. Se ei anna suojaa saamelaisten perinteisen elinkeino kalastus kulttuuriperinnön erityispiirteisiin ja oikeuksille, sekä jättää huomioimatta perinteisen tiedon. Nämä huomioimatta jättämällä aiheuttaa huomattavaa haittaa saamelaisille, vesistön oikeuden haltijoille, paikallisille ja alueen yrittäjille.

Perustelut

Tenojoen kalastussäännön rajoitusten tarkoituksena on suojella Atlantin lohikantoja.

Tenojoen lisäksi Atlantin lohta nousee lukuisiin Norjan jokiin. Norja ei ole asettanut täyskieltoa yhteenkään kokonaan omalla alueella olevaan jokeen. Lisäksi Tenon lohien pyynti merialueilla on sallittu viikoittain maanantaista perjantaihin. **Norjan toimet Atlantin lohien pyynnissä osoittavat, ettei lohikannan tilanne ole niin kriittinen kuin nyt Tenojoen kalastussäännössä on esitetty.**

Tenon vesistöalueelle esitetty kalastuskielto yhdessä norjalaisten merikalastuksen kanssa johtaa väistämättä siihen, että kalastuskunnan vesialueet toimivat ainoastaan poikastuotantoalueita merellä tapahtuvalle kalastukselle. Tämä loukkaa **kutuvaltioperiaatetta**, jonka mukaan kansainvälisten sopimusten mukaan kalat pitäisi voida pyytää siinä valtiossa, jossa ne kutevat.

Tenon lohikantojen osalta ongelmana se, että mereen vaeltavista poikaisista vain pieni osa palaa joelle. **Lohien ravinnon heikkenemisestä ja kalastuksesta merialueilta on esitetty vain arvioita ja oletuksia. Nyt tulee keskittyä sen tutkimiseen, mitä Tenon lohelle tapahtuu merellä.** Vasta tämän jälkeen on mahdollisuus tehdä oikeudenmukaisia ja lohikantojen kannalta perusteltuja rajoituksia eri alueiden lohien pyyntiin.

Tenojoen kalastussääntö koskee saamelaisten perustuslaissa suojattua oikeutta kalastukseen. **Suomen perustuslain 17 § 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten kulttuurina ja perinteisinä saamelaisina elinkeinoina pidetään poronhoitoa, kalastusta, metsästystä** (HE 248/1994 vp ja PeVM 17/1994 vp). Korkein oikeus on 13.4.2022 antanut kaksi ratkaisua KKO 2022:25 ja 2022:26, joissa on vahvistettu saamelaisten perustuslain 17 § 3 momentin mukaiset oikeudet, joita ei voida laintasoisella Tenojoen kalastussäännöllä rajoittaa. Kesällä 2023 Lapin käräjäoikeus on hylännyt Etelä-Suomessa asuvan syntyperäisen Utsjoen saamelaisen syytteet Tenojoen kalastussäännön vastaisesta verkkokalastuksesta. Edellä selostetut oikeustapaukset osoittavat, että **saamelaisilla on Tenojoen vesistöissä kalastusoikeus suoraan perustuslain sekä kansainvälisten sopimusten ja oikeuksien perusteella.** Tenojoen kalastussäännöllä ei voida mitätöidä saamelaisten perustuslain 17 § 3 momentin mukaisia oikeuksia.

Perustuslakivaliokunta on johtanut perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina oikeuksina yleisiä perusoikeuksien rajoittamista koskevia vaatimuksia (PeVM 25/1994 vp). Saamelaisten perusoikeuksia ja norjalaisten lohien meripyntiä vertaamalla on kiistatta selvää, että **Tenojoen kalastussääntö rikkoo suhteellisuusvaatimuksen edellytyksiä perusoikeuksien rajoittamisessa.** Perustuslakivaliokunta on esittänyt suhteellisuusvaatimuksesta seuraavaa: "Rajoituksia arvioitaessa on selvitettävä, ovatko ehdotetut rajoitukset välttämättömiä ja tehokkaita sinänsä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa

perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevaan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon.”

Tenojoen kalastussääntöä koskevien neuvottelujen uudelleen aloittamista puoltaa myös kyttyrälohen massiivinen vaellus Tenojokeen. Tenojoen alajuoksu on kokonaan Norjan puolella eikä Tenojoen kalastussääntö koske kyseistä jokiosuutta. Kesällä 2023 Norja sulki Tenojoen kokonaisuudessaan lohipadolla, jolla piti estää kyttyrälohen nousu. Pato ei kuitenkaan estänyt kyttyrälohen nousua, mutta Tenon lohen nousun se esti. Vaikka pato muutaman kerran kesässä avattiin, niin Tenon lohen nousulle ja kudulle padolla oli todennäköisesti kielteisiä vaikutuksia. **Tenojoen kalastussäännön uusissa neuvotteluissa koko Tenojoki ja Norjan rannikkoalue on saatava sopimuksen piiriin.**

Norjalaisten Tenojoen sulkevan padon tavoitteena oli saada pyydettyä kaikki Tenoon nousevat kyttyrälohet. Kyttyrälohi on Tenon virkistyskalastukselle mahdollisuus ja myös Suomen on pystyttävä hyödyntämään sitä. Norjalaisten toimet tässäkin asiassa ovat kutuvaltioperiaatteen vastaisia. Kyttyrälohta on jo 1970-luvulla vaeltanut Tenoon suuria määriä, mutta silloinen verkko- ja virkistyskalastus ovat estäneet kannan hallitsemattoman lisääntymisen. Kyttyrälohen virkistyskalastus olisi Atlantin lohta suojelevaa ja tehokas keino kyttyrälohikannan kurissa pitämiseen. Atlantin lohen kalastusta lukuun ottamatta muiden kalojen pyyntiaikoihin ei tulisi asettaa ajallisia rajoituksia.

Norjan viranomaiset pystytettiin kesällä 2023 Tenon Norjan jokiosuudelle koko joen halkova poikkipato, jonka tarkoituksena oli estää vieraslaji kyttyrälohen nousu Tenoon samalla, kun Atlantin lohet estettiin padolla pääsyn luontaiselle kutualueelle. Kalastussäännön tulee avata uudelleen neuvoteltavaksi Suomi ei voi hyväksyä tapatuvan toisen neuvottelevan osapuolen Norjan aiheuttavan luontoon Tenon vesistöön aiheuttavan katastrofin.

Tenon kalatalousalueen neuvottelevat jäsenet esittänyt vuonna 2020 Suomen valtion kalastussopimuksen irtisanomista ja uudelleen neuvottelemista, sillä voimassa oleva sopimus loukkaa saamelaisille alkuperäiskansansa turvattuja oikeuksia aiheuttaen huomattavaa haittaa saamelaisten kalastukselle.

Tenon sopimuksessa ei ole varauduttu riittävällä tavalla kyttyrälohipadon kaltaisten hankkeiden haitallisiin vaikutuksiin, joita aiheutuu niin lohikannoille kuin Tenon vesistöjen Suomen puolen joki osuuksille.

Outakosken yhteisen vesialueen osakaskunnan hoitokunta ja Tenonlaakson yrittäjät

Utsjoki 1.9.2023

Ilmari Tapiola
puheenjohtaja
varapuheenjohtaja

Nuorgam 2.9.2023

Arvi Länsman
Tenonlaakson yrittäjät

